

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ГРОМАДЯН¹

THEORETICAL MODEL OF THE TECHNOLOGY OF FORMING CRITICAL THINKING OF CITIZENS

У сучасних умовах глобалізації, інформаційної насиченості та соціально-політичної нестабільності формування критичного мислення громадян набуває особливої ваги. Суспільство потребує активних, свідомих та відповідальних громадян, здатних аналізувати інформацію, формувати незалежну думку, ухвалювати обґрунтовані рішення та протистояти маніпуляціям. У цьому контексті критичне мислення виступає не лише як інтелектуальна здатність, а й як необхідна умова ефективної участі у демократичних процесах та сталого розвитку держави. Це зумовлює необхідність моделювання відповідної технології формування критичного мислення громадян.

Визначено, що сутність поняття «педагогічна технологія» розглядається у межах трьох провідних підходів: процесуального, системного, інструментального.

Автори розуміють сутність дефініції «педагогічна технологія» як науково обґрунтовану систему організації освітнього процесу, що містить цілеспрямовану послідовність дій викладача та здобувача (процесуальний підхід), структуровану взаємодію компонентів освітнього процесу (системний підхід) та використання ефективних методів, засобів і технологічних інструментів для досягнення прогнозованих результатів (інструментальний підхід).

Поняття «технологія формування критичного мислення громадян» трактується як цілеспрямована, заздалегідь спроектована, планомірно реалізована, упорядкована сукупність дій щодо впровадження певних методів, засобів і прийомів, спрямованих на формування критичного мислення особистості. Структурними компонентами технології визначено інтегральну сукупність таких компонентів: цільовий (мета технології), концептуальний (базується на ціннісно-смісловій освітній парадигмі, що вміщує наукові підходи: аксіологічний, середовищний, когнітивний, рефлексивно-діяльнісний, герменевтичний; а також принципи: особистісної орієнтації, ціннісно-сміслової визначеності, смислотворення, діалогічності та проблемності, відкритості, рефлексивності), суб'єктний (суб'єкти технології), змістовий (напрями роботи з різними суб'єктами), процесуальний (пропедевтичний, діагностичний, основний та рефлексивний етапи), інструментальний (сукупність форм, методів, засобів та прийомів роботи з різними суб'єктами), результативний (визначає прогнозований результат).

Авторами представлено модель відповідної технології, що дасть змогу узагальнити практичне розуміння її реалізації.

Ключові слова: технологія, педагогічна технологія, технологія формування критичного мислення громадян (ТФКМГ), структура ТФКМГ.

In the modern conditions of globalization, information saturation and socio-political instability, the formation of critical thinking of citizens acquires special importance. Society needs active, conscious and responsible citizens who are able to analyze information, formulate an independent opinion, make informed decisions and resist manipulation. In this context, critical thinking acts not only as an intellectual ability, but also as a necessary condition for effective participation in democratic processes and sustainable development of the state. This necessitates the modeling of an appropriate technology for the formation of critical thinking of citizens.

It is determined that the essence of the concept of "pedagogical technology" is considered within the framework of three leading approaches: procedural, systemic, instrumental.

The authors understand the essence of the definition of «pedagogical technology» as a scientifically based system of organizing the educational process, which includes a purposeful sequence of actions of the teacher and the applicant (procedural approach), structured interaction of the components of the educational process (system approach) and the use of effective methods, means and technological tools to achieve predicted results (instrumental approach).

The concept of «technology for the formation of critical thinking of citizens» is interpreted as a purposeful, pre-designed, systematically implemented, orderly set of actions to implement certain methods, means and techniques aimed at the formation of critical thinking of the individual. The structural components of the technology are defined as an integral set of the following components: target (goal of the technology), conceptual (based on the value-semantic educational paradigm, which includes scientific approaches: axiological, environmental, cognitive, reflective-activity, hermeneutic; as well as the principles of: personal orientation, value-semantic certainty, meaning-making, dialogicity and problematization, openness, reflexivity), subjective (subjects of technology), substantive (directions of work with different subjects), procedural (propaedeutic, diagnostic, main and reflective stages), instrumental (a set of forms, methods, means and techniques of work with different subjects), effective (determines the predicted result).

The authors present a model of the corresponding technology, which will allow us to generalize the practical understanding of its implementation.

Key words: technology, pedagogical technology, technology for the formation of critical thinking of citizens (TFCTC), structure of TFCTC.

УДК 370.1:159.954
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/82.1.4>

Бадер С.О.,
докт. пед. наук,
професорка кафедри розвитку дитини
раннього і дошкільного віку
Державного закладу «Луганський
національний університет імені Тараса
Шевченка» (Полтава, Україна)

Починкова М.М.,
докт. пед. наук,
професор кафедри початкової освіти
Державного закладу «Луганський
національний університет імені Тараса
Шевченка» (Полтава, Україна)

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Національного фонду досліджень України за проєктом 2021.01/0021

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасному світі, що характеризується інформаційною перенасиченістю, стрімким розвитком технологій та постійними реформами в суспільстві на тлі повномасштабного вторгнення країни-агресорки, яка розв'язала криваву війну, формування критичного мислення громадян набуває особливого значення. Критичне мислення є ключовою компетенцією, що дозволяє аналізувати інформацію, ухвалювати обґрунтовані рішення та протистояти маніпуляціям, а також зберігати власне ментальне здоров'я.

В умовах поширення фейкових новин, пропаганди та інформаційних війн розвиток критичного мислення громадян стає ключем до формування інформаційно грамотного, відповідального та незалежного суспільства. Тому теоретичне обґрунтування ТФКМГ є не лише педагогічною необхідністю, а й стратегічною потребою для зміцнення громадянської культури, підвищення рівня освіченості та забезпечення сталого розвитку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науковій літературі проблема критичного мислення досліджена доволі широко. Так, сутність означеного поняття розглядають С. Бадер, О. Пометун, М. Починкова, С. Терно, Т. Хачумян та ін. Риси та ознаки критично мислячої особистості проаналізовано у студіях J. A. Braus, A. Crawford, J. Dewey, P. A. Facione, D. F. Halpern, W. Huitt, M. Lipman, J. Makinster, S. Mathews, R. Paul, E. W. Saul, W. G. Sumner, D. Wood.

Становлення критичного мислення громадян учені аналізують сьогодні з точки зору вікових характеристик: підготовка дошкільника до розвитку в нього критичного мислення розглядається у студіях С. Бадер, О. Караман, М. Починкової; формування критичного мислення учнів початкової школи стало предметом дослідження О. Белкіної-Ковальчук, Л. Білецької, Л. Колток, С. Луців, О. Шквир; учнів загальноосвітньої школи – О. Пометун, С. Терно, І. Сущенко; у здобувачів вищої освіти – М. Артюшина, М. Починкова, Т. Хачумян тощо.

З іншого боку, технологічний підхід в освіті досліджують С. Бондарь, І. Дичківська, О. Дубасенюк, І. Княжева, О. Пехота, О. Пометун, О. Савченко, Л. Хоружа, М. Чепіль, О. Янкович та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Присутні й наукові спроби обґрунтувати технологію розвитку / формування критичного мислення особистості на різних вікових етапах: М. Артюшина, С. Бадер, В. Ягоднікова. Натомість, теоретичне обґрунтування й моделювання технології формування критичного мислення особистості на всіх вікових етапах та з урахуванням різних категорій населення все ще потребує подальших розвідок.

Мета статті. Отже, метою статті є теоретично обґрунтувати й змодельовати технологію формування критичного мислення громадян.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що сутність поняття «педагогічна технологія» доволі ґрунтовно досліджена в науковій літературі, тому з метою запобігання аналізу цієї дефініції у контексті дослідження кожного вченого, подамо її розуміння крізь призму низки підходів: процесуального, системного та інструментального.

Так, з точки зору *процесуального підходу* (М. Гриньова, О. Дубасенюк) педагогічна технологія розглядається як цілісний, поетапний процес, який має чітку структуру та забезпечує ефективне засвоєння знань та навичок здобувачів. Учені наголошують, що педагогічна технологія реалізуються через певні етапи, які є чіткі за часом та спрямовані на конкретний результат.

Провідними рисами педагогічних технологій у контексті цього підходу є: алгоритмізація педагогічної діяльності, структуризація кожного етапу технології, корегованість та контрольованість, орієнтація на чіткий результат.

З точки зору *системного підходу* (А. Єлісеєв, І. Малафіїк, С. Сисоєва) педагогічна технологія є певною системою, що інтегрує в собі взаємопов'язані компоненти (мету, суб'єктів, зміст, форми та методи, результат) та спрямована на кінцевий результат.

Провідними рисами педагогічних технологій у межах системного підходу визначено: цілісність (технологія – єдина педагогічна система, де кожен елемент виконує свою функцію та підпорядкований результату), взаємозв'язок елементів (кожен компонент логічно пов'язаний з іншим та має певний вплив на нього), керованість (системний підхід спрямовує на ефективне планування, реалізацію та контроль і корекцію дій для досягнення результату), ієрархічність (рівнева побудова).

У межах *інструментального підходу* (О. Антонова, І. Дичківська) педагогічна технологія є інтегративною сукупністю форм, методів, засобів та приймів роботи з різними суб'єктами, що спрямовано на досягнення поставленої мети.

Аналіз наукових розвідок дозволяє визначити такі риси педагогічних технологій з точки зору процесуального підходу: орієнтація на засоби та інструменти, які використовуються в освітньому процесі, практична спрямованість технологій, універсальність та адаптивність, підвищення рівня ефективності освітнього процесу і його технологічність.

Отже, у межах нашої розвідки, урахувавши ідеї вищезазначених підходів, сутність категорії «педагогічна технологія» визначаємо як *науково обґрунтовану систему організації освітнього процесу, що містить цілеспрямовану послідовність дій викладача та здобувача (процесуальний підхід), структуровану взаємодію компонентів*

освітнього процесу (системний підхід) та використання ефективних методів, засобів і технологічних інструментів для досягнення прогнозованих результатів (інструментальний підхід).

Зазначимо, що структуру педагогічних технологій доволі ґрунтовно розглянуто у працях українських дослідників. Так, С. Сисоєва виокремлює такі компоненти у структурі педагогічної технології: концептуальний (відображає її «ідеологію»), змістово-процесуальний (уміщує мету, зміст, форми і методи навчання, виховання й розвитку особистості), професійний (кореляція ефективності технології від рівня педагогічної майстерності викладача) [9, с. 76].

Схожої думки дотримується Н. Наволокова, виокремлюючи концептуальну, змістову та процесуальну частини педагогічної технології [5].

І. Прокопенко окрім концептуального, змістового та процесуального компонентів виокремлює професійний та програмно-методичний складники. Професійний, слідом за С. Сисоєвою, розуміє як залежність від рівня професійної підготовки педагога, а програмно-методичний як сукупність навчальних планів, програм, навчальних і методичних посібників і засобів діагностики та навчання [8, с. 84].

У своїх чисельних розвідках О. Пометун, Л. Пироженко наголошують на таких складових педагогічної технології: цільовий (провідні цілі та завдання технології), змістовий (зміст навчання), інструментальний (форми, методи, засоби, прийоми навчання), результативний (критерії оцінювання результатів) [10].

Отже, провідними компонентами педагогічної технології визначаємо: концептуальний, цільовий, суб'єктний, змістовий, процесуальний, інструментальний та результативний.

Зупинимось на описі ТФКМГ, виходячи з класичного розуміння структури педагогічних технологій.

Як було зазначено вище, будь-яка технологія підкорюється меті, яка визначається з урахуванням соціального запиту суспільства. Через повномасштабне воєнне вторгнення РФ на територію суверенної України в 2022 р., агресивну інформаційно-психологічну операцію на теренах Інтернету задля просування російських наративів, важливим викликом для нашої держави є покращення обороноздатності та безпеки країни і її громадян. Тож, *мету* ТФКМГ визначаємо як сформованість на високому рівні критичного мислення громадян України. Це забезпечить ефективну боротьбу з дезінформацією та фейками, становлення активної громадянської позиції населення, що сприятиме прозорому управлінню, боротьбі з корупцією тощо.

Концептуальний компонент ТФКМГ ґрунтовно розкрито нами в попередніх розвідках, де методологічною основою ми визначаємо ціннісно-смыслову парадигму освіти, що ґрунтується на таких ідеях:

– визнання унікальності особистості та її системи цінностей. Громадянин, особистість визнається найвищою цінністю суспільства й держави. Своєю чергою, освіта має бути спрямована на розвиток гідності, свободи, самоповаги, толерантності до інших людей. Відповідно, гуманізм можна вважати філософським підґрунтям означеної парадигми;

– орієнтація на природне прагнення особистості до пізнання, що визначає освіту як пошук сенсу в уже існуючій сукупності знань, подій, власному житті. Сучасна освіта на всіх рівнях має стати засобом пошуку й відкриття смислу, на основі чого громадянин приймає рішення;

– визнання особистості активним творцем цінностей, що може вплинути на трансформацію суспільних цінностей у майбутньому. Очевидно, що формування цінностей відбувається в контексті культури, традицій, історичного досвіду, натомість освіта має зберігати і переосмислювати культурну спадщину, вплітаючи її в сучасні смисли, а особистість – творити нові цінності.

Ціннісно-смыслова парадигма уміщує в себе низку наукових підходів, які суттєво розкривають її зміст, зокрема: аксіологічний, середовищний, когнітивний, рефлексивно-діяльнісний, герменевтичний.

Аксіологічний підхід (С. Бадер, І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, О. Сухомлинська, Н. Ткачова) притаманний усій гуманістичній педагогіці, є її невідмінним складником є людина-громадянин, адже її життя визначається як найвища цінність буття та самоціль розвитку суспільства загалом. Своєю чергою, критичне мислення також пов'язано з цінностями, адже від вже сформованого ціннісного стрижня багато в чому залежить вектор критичного розмірковування особистості. Крім того, формування критичного мислення не обмежується логікою чи фактами – воно вміщує в себе оцінку подій крізь призму цінностей, розвиток етичної чутливості, готовність до морального вибору. Тож, аксіологічний підхід забезпечує інтеграцію інтелектуального, емоційного і духовного розвитку.

Уважаємо, що спираючись на ідеї аксіологічного підходу критичне мислення стане не простою «технічною навичкою», а здатністю до відповідального громадянського вибору, участі в суспільному житті, відстоювання своїх і загальнолюдських прав.

Середовищний підхід (А. Баль, М. Братко, В. Желанова) передбачає розгляд освітнього середовища як ключового чинника формування мислення, поведінки, цінностей і громадянської позиції особистості. Натомість, середовище – це не лише фізичний простір, а й соціальна атмосфера, культурний контекст, спосіб взаємодії між учасниками освітнього процесу, що суттєво впливає на формування критичного мислення.

У межах нашого дослідження ми говоримо про різних суб'єктів – тих, які задіяні в освітньому процесі, і тих – хто ні.

Якщо мова йде про здобувачів, то для них ключову роль відіграє освітнє середовище, яке має бути психологічно безпечним, відкритим до діалогу та демократичним. Таке середовище стимулює здобувачів до активної участі, формування аргументованої думки та усвідомлення соціальної відповідальності. Середовище перетворюється на освітній простір, що дає стимул для ініціативи та саморозвитку на основі смислів та цінностей. Саме на цій основі формується критичне мислення як результат усвідомленої самостійності в прийнятті рішень.

Зауважимо, що середовищний підхід допомагає поглянути на освітнє середовище як на простір для соціально-емоційного навчання, де є можливість взаємодії в групі для створення спільних проєктів.

Когнітивний підхід (М. Починкова, А. Савченко) як методологічна основа ТФКМГ підкреслює важливість розвитку когнітивних навичок, таких як аналіз, синтез, оцінювання та інтерпретація інформації. До основних положень когнітивного підходу у формуванні критичного мислення громадян зараховуємо:

- спрямованість освіти на когнітивний розвиток особистості;
- використання технології розвитку й формування критичного мислення як базової в процесі освіти;
- урахування й опора на нейрофізіологічний розвиток і можливості щодо розвитку й формування критичного мислення в різні вікові періоди;
- залучення громадян до активної продуктивної мисленнєвої діяльності;
- набуття вмінь застосовувати когнітивні техніки і стратегії в умовах інформаційного перенасичення та інфодемії.

Рефлексивно-діяльнісний підхід (В. Желанова, М. Омельченко, І. Романова) дає можливість усвідомити, що розвиток мислення та його рис, у тому числі, критичності, відбувається в процесі різних видів діяльності та за умови активної рефлексії з її приводу.

Означений підхід орієнтує на формування критичного мислення у процесі активної діяльності в різних напрямках (освітній, соціально-значущій) на основі механізмів осмислення й рефлексії.

Герменевтичний підхід (А. Линенко, Л. Кольберг, Р. Пітерс, П. Рікер, П. Херст) передбачає глибоке осмислення різних типів текстів.

У межах герменевтичного підходу робота з різними типами текстів передбачає звернення до особистого досвіду, цінностей та смислів громадян. Зауважимо, що розуміння – це акт осягнення знаків, смислів, переданих однією свідомістю іншій. Своєю чергою інтерпретація є роботою мислення,

що полягає в розкритті смислів, які приховані в очевидних смислах, виявленні рівнів значень, що знаходяться в буквальному значенні [14, с. 51]. П. Рікер в означеному контексті виокремлює два рівні розуміння та інтерпретації текстів – семантичний та рефлексивний.

Означений підхід передбачає знайомство, осмислення, аналіз тексту, співвідношення його контексту із власним досвідом та системою цінностей, що власне, й передбачає критичне осмислення певною мірою.

До провідних принципів ТФКМГ ми відносимо:

- принцип особистісної орієнтації – ТФКМГ акцентує увагу на особистість як провідну цінність, яка самостійно осмислює інформацію, формує власну позицію, критично осмислює явища навколишнього світу;
- принцип ціннісно-сислової визначеності – процес формування критичного мислення спрямований на розвиток мислення, заснованого на етичних орієнтирах (справедливість, гідність, свобода, повага до прав людини, соціальна відповідальність тощо). Громадяни мають оцінювати не лише логіку, а й моральну сторону подій;
- принцип смислотворення, що передбачає розуміння особистості-громадянина як пошукувача смислу в знаннях та інформації. Людина не просто запам'ятовує – вона шукає смисл, що робить мислення глибоким і вмотивованим;
- принцип діалогічності та проблемності – процес формування критичного мислення має бути змодельований на проблемних ситуаціях та пошуку шляхів її розв'язання на засадах діалогу;
- принцип відкритості – кожен суб'єкт технології має бути відкритий до нової інформації та бути готовим до її неупередженого аналізу для побудови виважених висновків;
- принцип рефлексивності, що передбачає формування навичок самооцінки, осмислення власних дій, вчинків та думок, що наближує особистість до критичного розмірковування.

Цільовий компонент технології полягає у поетапному формуванні критичного мислення особистості на різних вікових етапах задля вдалого аналізу, обробки, систематизації, класифікації інформації, що забезпечить ефективне виокремлення достовірних даних, прийняття на цій основі рішень на повсякденному та професійному рівнях.

Уже на етапі цілепокладання стикаємось з певними викликами. Очевидно, що реалізація технології має розпочинатися з первинної ланки освіти – дошкільної, далі охопити загальноосвітню школу, систему фахової передвищої та вищої освіти тощо. Тоді ми мали б можливість сформувати критичне мислення громадян на рівні держави, натомість, важливо вже зараз розпочинати роботу з різними категоріями громадянам, які наразі не залучені до системи освіти.

Тож, специфіка ТФКМГ полягає в розмаїтті її суб'єктів. Ураховуючи це, *суб'єктний компонент* технології представлено різними категоріями громадян України.

До суб'єктів відповідної технології зараховуємо здобувачів освіти різних рівнів, педагогів як провідних учасників освітнього процесу, менеджерів освіти різних рівнів, а також інші категорії громадян, які не задіяні в системі формальної освіти. Як бачимо, ТФКМГ охоплює всю вертикаль освіти (від дошкільників до менеджерів освіти), а також громадян усіх вікових категорій (через систему неформальної освіти та самоосвіти, громадські ініціативи тощо).

Змістовний компонент ТФКМГ пов'язаний з різними напрямками реалізації, серед яких визначаємо: формальну та неформальну освіту, громадські ініціативи, відповідну підготовку агентів реалізації технології.

ТФКМГ максимально ефективно запроваджувати у систему освіти на різних ланках, починаючи з дошкільної. Натомість, значна кількість громадян сучасної України знаходяться поза системою освіти. Саме тому, неформальна освіта стає тією площиною, на базі якої можливе охоплення навчанням значної кількості населення.

Не менш важливими стають наразі різні громадські ініціативи, які мають бути підтримані на рівні держави. На сьогодні вже функціонують відповідні ініціативи (проект від «Детектор Медіа», IREX та Академії української преси; освітня платформа КритМислОП), натомість суспільство потребує розширення спектру таких заходів.

Не менше важливим напрямом є підготовка різних суб'єктів технології (педагогічних, науково-педагогічних працівників, волонтерів), які надалі зможуть ефективно впроваджувати технологію в закладах освіти та в системі освіти дорослих.

Процесуальний компонент технології представлено його взаємопов'язаними етапами: пропедевтичний, діагностичний, основний та рефлексивний.

Так, пропедевтичний етап спрямовано на визначення категорій населення, у яких необхідно формувати критичне мислення, їх рис, специфіки, а також на підготовку агентів упровадження технології (педагогічних, науково-педагогічних працівників, громадських активістів, волонтерів тощо).

Діагностичний етап передбачає діагностику вхідного рівня сформованості критичного мислення громадян різних вікових груп на основі визначених та охарактеризованих критеріїв, показників та рівнів, відповідний добір та розробка діагностичного інструментарію та опрацювання результатів.

Основний етап передбачає упровадження технології формування критичного мислення в освітній процес закладів освіти різних типів; реалізацію

технології у неформальній освіті через соціальні та громадські ініціативи, проекти.

На рефлексивному етап відбувається оцінка досягнутих результатів через визначення ефективності упровадженої технології на основі вторинної діагностики, розробка методичних рекомендацій, усвідомлення шляхів удосконалення подальшої діяльності.

Інструментальний компонент технології містить у собі сукупність методів, прийомів та засобів, які спрямовані на розвиток здатності людини аналізувати, оцінювати інформацію, робити обґрунтовані висновки та приймати відповідальні рішення.

Уважаємо, що всю сукупність методів, прийомів та засобів ТФКМГ доцільно поділити на групи: методи активного навчання, когнітивні стратегії, візуалізаційні засоби, рефлексивні практики, методи формування медіаграмотності.

До методів активного навчання зараховуємо: «Мозковий штурм», «Займи позицію», читання з зупинками / з маркуванням, обговорення проблеми в загальному колі, дебати / диспути, «Павутинку дискусії», «Кошик ідей», «Обговорення в колі» тощо.

До когнітивних стратегій відносимо: формування гіпотез і перевірку доказів, порівняння і протиставлення фактів, виявлення логічних помилок, техніку «Древо передбачень» та ін.

Візуалізаційними засобами вважаємо: «Лепбук», «Сенкан», «Діаграму Вена», «Кола Ейлера», таблиці «Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися», концептуальні таблиці, інтелект-карти (Mind-map), «Ромашку запитань», «Кубик Блума» та ін.

До рефлексивних практик можна віднести: щоденник роздумів, аналіз власного мислення, метод «5 запитань», аналіз «Плюс – мінус – цікаво» (ПМЦ) тощо.

До методів формування медіаграмотності зараховуємо: деконструкцію, порівняльний аналіз, фільтрацію інформації, ролові ігри та симуляції, створення медіапродуктів, використання онлайн платформ тощо.

Результативний компонент корелює з цільовим, саме тому орієнтований на високий рівень сформованості критичного мислення громадян.

Отже, у межах нашого дослідження ТФКМГ ми визначаємо як цілеспрямовану, заздалегідь спроектовану, планомірно реалізовану, упорядковану сукупність дій щодо упровадження певних методів, засобів і прийомів, спрямованих на формування критичного мислення особистості. По суті, така технологія є різновидом інноваційної особистісно зорієнтованої технології, яка ґрунтується на активізації й інтенсифікації мисленнєвої діяльності особистості, спрямовану на критичне розмірковування через застосування сукупності специфічних форм і методів, застосування яких зумовлено метою й результатами технології.

Схарактеризувавши ТФКМГ на теоретичному рівні маємо можливість подати її у вигляді моделі. Аналіз довідкової літератури, праць вітчизняних учених з проблем моделювання в педагогічній галузі [6] дозволив нам визначити категорію «модель» як спрощене схематичне зображення чи опис певного процесу. З філософського погляду модель розглядається як аналог (схема, структура, знакова система) певного фрагмента природної або соціальної реальності, породження людської культури [12].

Модель постає як штучна побудова певного об'єкта (оригіналу), є схожою на нього та покликана в більш спрощеному вигляді відобразити характеристику, структуру, взаємозв'язок елементів об'єкта. Розробка моделі зумовлена складністю вивчення оригіналу в природних умовах та покликана полегшити процес дослідження об'єкта [12].

Останнім часом за допомогою моделювання вирішується чимало складних педагогічних проблем на рівні проєктування [4]. Моделювання визначають як метод дослідження об'єктів пізнання на їх моделях; побудову та вивчення моделей реально існуючих предметів та явищ [12]. У контексті педагогіки моделювання набуває особливого сенсу, оскільки воно нерозривно пов'язано з абстрагуванням та ідеалізацією, через які відбувається виокремлення сторін об'єкта у вигляді моделі.

Отже, моделювання розглядається як побудова ідеалізованого образу об'єкта – моделі. Моделі можуть мати і демонстративний, і конструктивний характер. Перші розробляються з метою подальшої демонстрації як об'єкт аналізу; інші – у разі необхідності конструювання в процесі пошукового дослідження форми, сутності та змісту моделі, що віддзеркалює протікання експерименту та враховує остаточний результат. Останній вид моделі має технологічний характер та може бути застосований під час теоретичної розробки певної педагогічної технології.

У межах нашого дослідження модель технології постає як узагальнення та систематизація складових процесу формування критичного мислення громадян, яка повинна відображати сутнісні характеристики означеного процесу, його зміст та складники, спрямовані на досягнення результату; відкривати нові можливості його вдосконалення. Під моделюванням ТФКМГ розуміється систематизація, структурування та інтерпретація знань про це явище з урахуванням провідного аспекту – становлення критично мислячої особистості, яка здатна ефективно протистояти психологічним маніпуляціям.

Для кращої наочності представим ТФКМГ у вигляді моделі (табл. 1).

Таблиця 1

Модель технології формування критичного мислення громадян

Компоненти	Змістовне наповнення		
Цільовий	Формування критичного мислення громадян на різних вікових етапах		
Концептуальний	Ціннісно-смилова освітня парадигма <table border="1"> <tr> <td>Підходи Аксіологічний Середовищний Когнітивний Рефлексивно-діяльнісний Герменевтичний</td><td>Принципи – принцип особистісної орієнтації; – принцип ціннісно-смилової визначеності; – принцип смислотворення; – принцип діалогічності та проблемності; – принцип відкритості; – принцип рефлексивності</td></tr> </table>	Підходи Аксіологічний Середовищний Когнітивний Рефлексивно-діяльнісний Герменевтичний	Принципи – принцип особистісної орієнтації; – принцип ціннісно-смилової визначеності; – принцип смислотворення; – принцип діалогічності та проблемності; – принцип відкритості; – принцип рефлексивності
Підходи Аксіологічний Середовищний Когнітивний Рефлексивно-діяльнісний Герменевтичний	Принципи – принцип особистісної орієнтації; – принцип ціннісно-смилової визначеності; – принцип смислотворення; – принцип діалогічності та проблемності; – принцип відкритості; – принцип рефлексивності		
Суб'єктний	– залежно від віку, категорії населення та ступеня задіяності в системі освіти (діти дошкільного, молодшого шкільного, підліткового, юнацького віку, здобувачі вищої освіти; педагогічні, науково-педагогічні працівники, громадські діячі та активісти; громадяни, які не задіяні в системі формальної освіти).		
Змістовий	Формальна та неформальна освіта Громадські ініціативи Підготовка агентів реалізації технології		
Процесуальний	Пропедевтичний етап – визначення категорій населення та їх специфіки щодо формування критичного мислення; підготовка агентів упровадження технології		
	Діагностичний етап – діагностика вхідного рівня сформованості критичного мислення громадян різних вікових груп та опрацювання результатів		
	Основний етап – упровадження технології формування критичного мислення в освітній процес закладів освіти різних типів; реалізація технології в неформальній освіті через соціальні та громадські ініціативи та проєкти		
	Рефлексивний – визначення ефективності впровадження технології, усвідомлення шляхів її удосконалення		
Інструментальний	Інтегральна сукупність форм, методів, прийомів, засобів діяльності в залежності від суб'єкта впливу (методи активного навчання, когнітивні стратегії, візуалізаційні засоби, рефлексивні практики)		
Результативний	Високий рівень сформованості критичного мислення громадян		

Висновки. Отже, ТФКМГ визначається нами як цілеспрямована, заздалегідь спроектована, планомірно реалізована, упорядкована сукупність дій щодо упровадження певних методів, засобів і прийомів, спрямованих на формування критичного мислення громадянина. ТФКМГ є різновидом інноваційної особистісно зорієнтованої технології, яка ґрунтується на активізації й інтенсифікації мисленнєвої діяльності особистості, спрямована на критичне розмірковування через застосування сукупності специфічних форм і методів, застосування яких зумовлено метою й результатами технології. Складовими ТФКМГ визначаємо інтегральну сукупність таких компонентів, як: цільовий, концептуальний, суб'єктний, змістовий, процесуальний, інструментальний, результативний.

Перспективами подальших розвідок убачаємо детальну характеристику інструментального компонента технології відповідно до віку громадян.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонова О. Є. Педагогічні технології та їх класифікація як наукова проблема. *Сучасні технології в освіті*. Ч. 1. Сучасні технології навчання : наук.- допом. бібліогр. покажч. Вип. 2 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Філімонова Т. В., Тарнавська С. В., Орищенко І. О. та ін. ; наук. консультант Антонова О. Є. ; наук. ред. Березівська Л. Д.]. Київ, 2015. С. 8–15.
2. Бадер С. О., Починкова М. М. Формування критичного мислення особистості в контексті ціннісно-сміслової парадигми. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. №4 (358). 2023. С. 35–44. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-4\(358\)-35-44](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-4(358)-35-44)
3. Бадер С. О. Технологія розвитку критичного мислення як засіб формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО. *Slovak international scientific journal*. 2020. Вип. 39. Т. 3. С. 9–11.
4. Докучаєва В. В. Ціннісні аспекти проектування інноваційних педагогічних систем. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2015. № 7 (296). Ч. 1. С. 119–126.
5. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. Х. : Вид. група «Основа», 2009. 176 с.
6. Євтух М. Б., Сердюк О. П. Соціальна педагогіка : підручник. К. : МАУП, 2002. 232 с.
7. Нісімчук А. С., Падатка О. С., Шпак О. Т. Сучасні педагогічні технології : Навчальний посібник. К. : Видавничий центр «Просвіта», Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2000. 368 с.
8. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навчальний посібник / кол. авторів ; за ред. І. Ф. Прокопенка. 3-є вид., допов. і переробл. Харків : ХНПУ, 2018. 457 с.
9. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : Монографія. / С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик, О. І. Кульчицька, Л. Є. Сіраєва, Я. В. Цехмістр та ін. / за ред. С. О. Сисоєвої. К. : ВІПОЛ. 502 с. С. 21–27.
10. Пометун О., Пирожено Л. Інтерактивні технології навчання : теорія, практика, досвід. К. : АПН, 2002. 136 с.
11. Стрельников В. Ю., Брітченко І. Г. Сучасні технології навчання у вищій школі : модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів МІПК ПУЕТ. Полтава : ПУЕТ, 2013. 309 с.
12. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л. В. Озодовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори); І. О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ : Абрис, 2002. 742 с.
13. Ягоднікова В. В. Застосування технології розвитку критичного мислення у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. *Вісник післядипломної освіти*. 2009. № 11 (1). С. 190–196.
14. Ricoeur P. P. Le Conflict des interprétations. Essais d'herméneutique. Paris, Editions du Seuil, 1969. 505.